

BENCSEK ERIKA – VIGH BÁLINT

Módszertani ajánlások a próbairás felvételéhez

A mintavétel folyamata

A kézeredet-megállapítás kulcsa a mennyiségileg és minőségileg megfelelő, összehasonlítható írásminta. Az írásszakértő a kérdéses anyagok készítőinek azonosításához próba¹ vagy spontán², valamint félszponán mintákat használ fel.

A Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet Kriminálisztikai Szakértői Osztályára érkező kirendelések több mint egyharmadában az írásminták alkalmazatlansága miatt nem lehet elvégezni a szakértői vizsgálatot. Az újbóli mintavétel lassítja az eljárást, és a mintaadók a másodszori kísérletnél sok esetben felkészültebbek, ez rendszerint az írás torzításával jár együtt, és szűkíti az összehasonlítható sajátosságok körét. A bíróságon felvett írásminták szakmailag gyakran még a minimumkövetelményeknek sem felelnek meg, a próbairásról a hitelesítés, záradékolás, keltezés is hiányzik. Mindazonáltal csak speciális esetekben lenne indokolt a szakértő általi mintavétel.

Mind szakmai szempontból, mind a kirendelő szempontjából szükséges, hogy egységesített, részletes módszertani ajánlások készüljenek az írásminták felvételéhez.

Az ajánlásoknak tartalmazniuk kell a *mintavétel folyamatát*, lépéseit, meghatározva a folyamat állandó és esetfüggő, aktualizálandó pontjait, valamint a *mintavétel irányelveit*, előírásait³ és tilalmait⁴.

Jelen tanulmányunk a *mintavétel folyamatával* foglalkozik.

A módszertani ajánlások előzményeit már az ötvenes évek szakértői gyakorlatában megtaláljuk. A leginkább előforduló hibák, hiányosságok tipikusak, és analógiát mutatnak az aktuális problémákkal. Az írásminta nem tartalmazza a kérdéses anyag írásjeleit, neveit, számait, szövegét, más írástípusú vagy

1 Próbairás/próbaminta: írásszakértői vizsgálat céljából az eljárás során, előkészített, ellenőrzött körülmények között, iránymutatás szerint felvett aláírások vagy kézírások.

2 Spontán minta: Az eljárástól függetlenül, nem szakértői vizsgálat céljából készült aláírások vagy kézírások. Az eljárás megindítása után (többnyire az ügyvel összefüggésben) készült grafikai anyagok legfeljebb félszponán vagy feltételezeten spontán mintának tekinthetők.

3 A próbairás tartalmi, technikai, terjedelmi, írásmódra vonatkozó és egyéb szabályai és ajánlásai.

4 Korlátozás, tiltás a módszertani hibák elkerülése érdekében (például a kérdéses írás másolítása, instrukciók a helyesírásra, központozásra stb.).

írásfajtájú, csekély terjedelmű, felvételénél nem veszik figyelembe a kérdéses írás megjelenését (például szűk rovatban való elhelyezését), a mintaadó lassan, torzítottan írja az egész próbaírást, instrukciók, irányítás nélkül.

Az OKKri Tájékoztatója⁵ szerint a hatvanas években az ügyek túlnyomó részét spontán írásminták nélkül dolgozták fel. A próbaírások harminc százalékának a terjedelme tíz sor alatt volt, a gyanúsítottak és más szempontból érintett személyek írásmintáinak mennyisége eltért. A nem gyanúsítottak próbaírása átlagosan öt-tizenkét sort tett ki.

Gyakran előforduló hiba volt, hogy a névtulajdonostól nem szereztek be írásmintát, nem fordítottak figyelmet az íráshordozó és az íróeszköz fajtájára. A vizsgált ügyekben a próbaírások jelentős számban hitelesítés nélkül készültek.

A múlt század közepén a hiányos vagy az összehasonlító vizsgálatra alkalmatlan anyagok érkezésekor a szakértők egy ügynevezett írásszakértői értesítést küldtek a kirendelőnek, ez a mai szakértői állásfoglalásnak vagy tájékoztató levélnek felel meg.

Az értesítés első oldalán a konkrét ügyre vonatkozó – elsősorban a mintákkal kapcsolatos – hiányosságokat írták le, a második oldalon az írásmintavételről követendő, tíz pontból álló ajánlás szerepelt (*1. és 2. számú kép*).

A *2. számú képen* olvashatók közül a legfontosabbak az 1., 3. és 7. pontokban megfogalmazott előírások, amelyeket a laikus is figyelemmel kísérhet, ha a mintavételnél nincs jelen szakértő.

A minták beszerzését, felvételét a kérdéses irat eljárásba kerülésétől döntési elágazásokon keresztül az *1. számú ábrán* szemléltetjük.

A vizsgálat előkészítésének logikai sorrendjét a következők indokolják.

Minden esetben elsődlegesen azt kell megállapítani, hogy a kérdéses kézírás alkalmas-e a vizsgálatra. Csekély terjedelmű, egyedi azonosításra alkalmatlan vagy gyenge minőségű, például faxmásolatban rendelkezésre álló vitatott anyagokhoz a minta előteremtése, felkutatása vagy felvétele értelmét veszti.

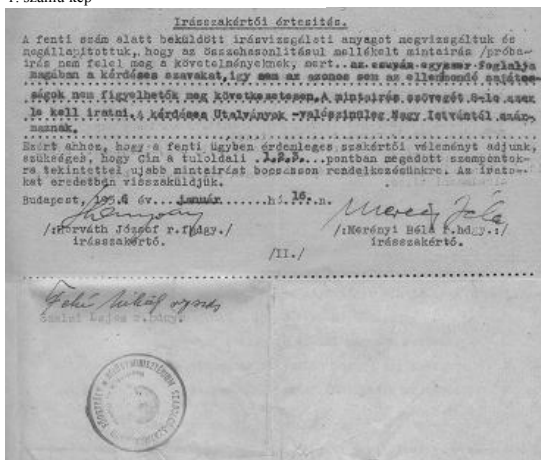
A folyamatábrában a következő döntés, hogy az összehasonlító anyag nélkülözhetetlen-e az adott ügyben. Ha kizárólag arra vonatkozik a szakkérdés, hogy a vitatott írást technikai úton hozták-e létre (nyomtatóval, aláírás-bélyegzővel stb.), el lehet tekinteni az írásmintától, és a kérdéses anyag alkalmassága esetén a szakértő elkezdheti a vizsgálatot.

Amennyiben írásminta szükséges, általában egyszerűbb, gyorsabb az eljárás során keletkezett félszponrán minta felhasználása, vagy a spontán írásminta be-

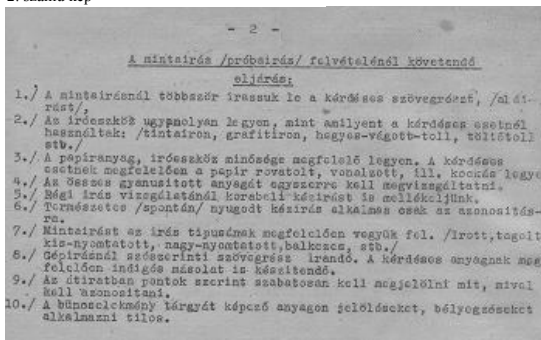
---

⁵ OKKri Tájékoztató. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1962, 148–154. o.

1. számú kép

2. számú kép

szerzése. Előfordulhat, hogy a próbáírás betegség, írásképtelenség, a névtulajdonos halála, az illető eltűnése vagy egyéb ok miatt nem is jöhet számításba.

A vizsgálat szempontjából lényeges, hogy a kérdéses anyagok mikor keletkeztek, több évvel korábbi keletkezésnél mindenképpen gondoskodni kell

a korabeli mintákról. A spontán írásminta egyik legfontosabb szerepe, hogy csak oly módon ellenőrizhető kétséget kizáróan, hogy a próbaírás természetes írással készült-e, ha megismerjük egy spontán keletkezésű minta írásképet, jellemzőit. Az írásminta felvételénél is jelentősége lehet, ha tudjuk, hogy a mintaadó természetes írása gyors tempójú, miközben lassan, rajzoltan készíti a próbaírást. A diktálás tempójának a növelése, vagy az írástempóra vonatkozó iránymutatás természetesebb kézíráshoz vezethet. Mindezek indokolják a spontán minta beszerzésének elsődlegességét.

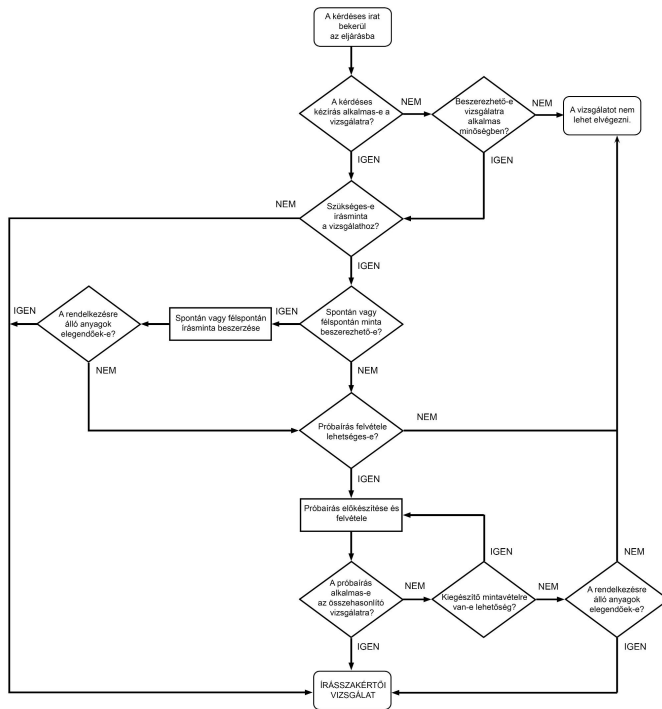
A következő lépés a rendelkezésre álló anyagok mennyiségi, minőségi kontrollja. Ha ezek megfelelők és elegendők az összehasonlításához, hasonló körülmények között, hasonló módon jöttek létre, mint a vitatott kézírás, akkor felesleges próbaírást felvenni.

Egy további elágazás, hogy van-e lehetőség próbamintavételre. Ha nincs, és spontán minták sem állnak rendelkezésre, vagy azok önmagukban nem elegendők, akkor a szakértői vizsgálatot nem lehet elvégezni.

A próbaírás felvételét elő kell készíteni. Megalapozott szakértői következtetés a kérdéses írás feltételeit legalább megközelítő pontossággal követő minták esetén várható. Ez a külső körülményekre vonatkozik, hiszen az mindenképpen vitatható, hogy egy stresszhelyzetben készült aláírás vizsgálatához a próbaírásnál teremthetünk-e feszült légkört, méghozzá annak tudatában, hogy a mintavétel a legtöbb ember számára egyébként is feszültséggel teli folyamat. A szakírók többsége egyetért abban, hogy általában törekedni kell a mintaadó megnyugtatására, ez a megfelelő íráskörülmények megteremtésével, az írás időtartamának növelésével érhető el.

A külső körülmények megléte ellenőrizhető, az írásfeltételek kontrollálhatók és szabályozhatók, de a belső pszichés hatásmechanizmus ellenőrizhetetlen, mert ennek összetevői sem a kérdéses írás keletkezésekor, sem a mintavételkor pontosan nem ismertek, nem ismerhetők meg. A kérdéses anyag készítésénél az író személy fiziológiai állapotáról is csak kivételes esetben állnak rendelkezésre adatok, ezért a hasonló körülmények között készült spontán minták jelentősége megnő. Az írásképp természetesen még egymást követően leírt grafikumoknál sem teljesen azonos. A mintaanyag megismerésével mindig egy variabilitási tartományt kell kijelölni, és azt vizsgálni, hogy a kérdéses írás beleilleszkedik-e ebbe az ingadozási övbe. Egy darab mintaaláírás a kérdéses aláírások kézeredet-meghatározásához nem elegendő. A következetesen előforduló sajátosságok felismeréséhez és a véletlenszerűek vagy esetlegesek kiszűréséhez több minta szükséges.

1. számú ábra

Ha az elkészült próbairás nem alkalmas az összehasonlításra, de a mintaadó hajlandó a kérdéses anyagnak megfelelő írásmód szerint ímni, akkor megfelelő irányítással célszerű kiegészítő mintát venni. Az instrukciók ellenére is sikertelen minta rendszerint az együttműködés vagy a megfelelő írásmód gyakorlásának hiányából adódik. Ilyen jellegű problémák elkerülésére érdemes a mintavételnél szünetet tartani és átgondolni, hogy a próbaminta írásmódja minden tekintetben megfelel-e a kérdéses anyagnak, és van-e olyan módszer-

tanilag elfogadott rávezető technika, torzításnál figyelemelterelő taktika, amelynek a hatására a mintaadó vizsgálatra alkalmasabb kézírás produkál.

A szükséges írásminták beszerzése után a feltételek adottak a szakértői vizsgálatához, ezek híján nincs mód összehasonlításra és kézeredet-megállapításra, tehát szakértői szempontból az ügy lezárul.

Az alapmódszertant legrészletesebben *Illár Sándor, Lichtblau György és Vigh András* dolgozta ki.

A jogszabályok részben kötelezővé, részben lehetővé teszik az eljárások résztvevőinek a szakértői vizsgálatokat, beleértve a mintavételt. A műtét és a műtétnek minősülő vizsgálati eljárás kivételével a szabálysértési eljárás⁶ alá vont személy és a sértett, büntetőeljárásban⁷ a terhelt, sértett és a tanú köteles alávetni magát a vizsgálatnak. Kényszer alkalmazásának elméletben a terhelttel szemben lenne helye⁸, ez azonban a mintaadó aktív részvételt igénylő írásmintavételnél nem alkalmazható. Bizonyos esetekben a próbairás megtagadásáról készült jegyzőkönyv aláírása a spontán írásmintákkal együtt elegendő egy korlátozott összehasonlításhoz. Polgári perben és nemperes eljárásban senkit nem lehet kötelezni a szakvéleményhez szükséges írásminta készítésére.

A mintavétel teljes folyamatát a 2005. évi XLVII. törvény zárórendeletkezése alapján kidolgozott 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet szabályozza, kezdve a személyazonosság igazolásától a vizsgálatról való tájékoztatáson át a megjelenésről kiállítandó igazolásig. A minta felvételének jogi kereteit ezt megelőzően a 2/1988. számú IM rendelet jelölte ki, ebben rögzítették azt is, hogy a mintavétel elsődlegesen a kirendelő szerv feladata, illetve milyen feltételekkel kerülhet sor szakértői mintavételre.

Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet tartalmazza, hogy a kirendelő szerv kérése alapján a szakértő közreműködik a minta felvételében, a mintavétel helyéről, időpontjáról a kirendelő vagy (annak rendelkezése alapján) a szakértő értesíti a mintaadót.

A próbairás előkészítésének és felvételének lépéseit a jogi és szakmai szempontok figyelembevételével, a tanulmány végén feltüntetett magyar és külföldi szakirodalomra alapozva állítottuk össze. Ezek a következők.

1. A próbairás előkészítése

1.1. A kérdéses írás keletkezési körülményeinek megismerése.

1.2. A kérdéses anyag megjelenítésének, írásmódjának meghatározása.

⁶ 2012. évi II. törvény 64. § (5) bek.

⁷ 1998. évi XIX. törvény 106. § (1)–(4) bek.

⁸ 1998. évi XIX. törvény 106. § (3) bek.

- 1.3. A próbaírás körülményeinek kidolgozása (az író személy helyzete, írás-technika, testtartás, az íráshordozó helyzete, alátét, írófelület).
- 1.4. Író kéz meghatározása (leggyakrabban domináns kéz, kivételes esetben más testrész).
- 1.5. Egyéb vagy speciális íráskörülmények (fényviszonyok, hőmérséklet, védőruha, kesztyű, maszk).
- 1.6. A kérdéses irattal egyező fajtájú, méretű íráshordozó, megfelelő íróeszköz beszerzése.
- 1.7. A kérdéses írás elhelyezésének megfelelő formátum szerkesztése, nyomtatása vagy ennek megfelelő formanyomtatvány beszerzése, másolása (például rovatokban, vonalon, nyomtatott szöveg feletti elhelyezés).
- 1.8. A próbaírás fajtáinak kiválasztása (önálló fogalmazás, szövegmásolat, diktálás, ezek kombinációi), a végrehajtáshoz szükséges anyagok összeállítás, önálló fogalmazás esetén a tematikának a meghatározása.
- 1.9. A kézírás, aláírás típusának, fajtájának, a szöveg nyelvének, tartalmának, terjedelmének meghatározása, aláírások esetén a név megadása.
- 1.10. Értesítés/idézés a mintavételre.

2. A próbaírás felvétele

- 2.1. Személyazonosság igazolása. (Előzetes hozzájárulás után az okmányon található aláírás spontán mintaként bevonható az írásminták körébe.)
- 2.2. Tájékoztató a vizsgálat céljáról, időtartamáról, menetéről, szakértői eljárásokról, módszerekről közérthető módon (amely egy előzetesen elkészített tájékoztató lap átadása is lehet az időtartam aktualizálásával).
- 2.3. Tájékoztató arról, hogy a mintaadó a jogszabályok szerint köteles-e közreműködni.
- 2.4. Nem kötelező közreműködés esetén írásbeli beleegyezés készítése.
- 2.5. Beleegyezés megtagadása vagy nyilatkozat hiányában jegyzőkönyv felvétele.
- 2.6. Adatgyűjtés⁹ és leírás a mintaadó írásszokásairól, az írás készítését befolyásoló tényezőkről (szemészeti problémák, szemüveghasználat, baleset, sérülés, betegség, kézremegés, gyógyszeresedés, alkoholfogyasztás stb.). Rögzíteni kell, hogy az írás készítését befolyásoló tényezők fennálltak-e a kérdéses anyag készítésének idején, illetve az írásminta készítésekor.
- 2.7. Természetes íráskörülmények megteremtése.
- 2.8. Nyomozati cselekményként jegyzőkönyvi forma készítése, megszabott alakú és tartalmú követelmények szerint (Be. 166. §).

⁹ Fontos adat lehet az életkor, képzettség, anyanyelv vagy más nyelv ismerete. In: Illár Sándor (szerk.): Kriminántechnika. BM Kiadó, Budapest, 1984, 325. o.

- 2.9. Előkészítő/előzetes¹⁰ minta felvétele (semleges tárgyú szöveg, megszokott természetes írás, egyéb iránymutatás nélkül).
- 2.10. Szó szerinti/név szerinti minta felvétele (megszokott természetes írás, egyéb iránymutatás nélkül). Speciális lapok, vagy formanyomtatványok használata. Mintalapok takarása (a leírt szöveget folyamatosan húzott lap fedi). A mintaadó minden lap alján elismeri, hogy a kézírás tőle származik, az elkészült, beszámozott lapok elvétele.
- 2.11. Mintavétel speciális íráskörülmények között (fotó- vagy videofelvétellel).
- 2.12. Szünet beiktatása (rövid, vagy kivételes esetben többnapos), a próbaminta és a kérdéses írás általános írásképeinek összehasonlítása, írásrendszer, írásmód, írásfajta, olvashatóság, jelentős tempó- és méretkülönbségek esetén további instrukciók megfogalmazása és az előbbieket dokumentálása.
- 2.13. Megismételt mintavétel a meghatározott instrukciókkal.
- 2.14. Záradékolás (a záradékbán a mintaadó elismeri, hogy a kézírás tőle származik, és nyilatkozik arról, hogy a mintát önként adta, a mintát felvevő rögzíti az instrukciókat és a szokatlan tényezőket, például kézsérülés, speciális kéztartás, torzítás).
- 2.15. Hitelesítés.
- 2.16. Kiegészítő anyagok, mellékletek csatolása (nyomtatványok, speciális esetben írásmintáról készült felvétel)
- 2.17. A mintaadó kérésére igazolás kiállítása a megjelenésről a 31/2008-as IRM rendelet melléklete alapján.

Az iménti leírásnak megfelelő, jól előkészített, ellenőrzött körülmények között felvett, szöveghű és írásmódját tekintve is reprodukált, torzítatlan próbaírás alapján a legtöbb esetben nagy valószínűségű vagy határozott vélemény adható.

IRODALOM

- Harrison, Wilson R.:** *Suspect Documents, their scientific examination.* Praeger, 1958
- Hilton, Ordway:** *Scientific Examination of Questioned Documents.* Callaghan & Company, Chicago, 1956
- Huber, Roy A. – Headrick, Alfred M.:** *Handwriting Identification: Facts and Fundamentals.* CRC Press, 1999

---

¹⁰ Előzetes és szó szerinti minta megkülönböztetése. Thomas W. Vastrik: Obtaining known specimens (<http://www.asqde.org/vastrik/known.htm>)

- Illár Sándor:** Az írás, az iratok kriminalisztikai vizsgálata. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 1979
- Illár Sándor:** Az írásminták biztosítása. In: **Illár Sándor (szerk.):** Kriminaltechnika. BM Kiadó, Budapest, 1984
- Katona Géza – Merényi Béla:** Írásminták beszerzése és íráspróbák felvétele. *Rendőrségi Szemle*, 1962/1.
- Kertész Imre:** Az igazságügyi szakértői vizsgálatok kézikönyve. KJK, Budapest, 1976
- Kiss Lajos:** Az igazságügyi kézírászakértői vizsgálat alapjai. KJK, Budapest, 1977
- Lichtblau György:** Kriminalisztikai írásvizsgálat. In: **Bócz Endre (szerk.):** Kriminalisztika I–II. BM Kiadó, Budapest, 2004
- Molnár Rezső:** Igazságügyi írásvizsgálat. In: **Garamvölgyi Vilmos (szerk.):** Kriminalisztika: Általános rész. BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1961
- Molnár Rezső:** Kéz- és gépirásvizsgálat, ORFK Oktatási és Kiképző Központ, Budapest, 1995
- Morris, Ron N.:** Forensic Handwriting Identification. Fundamental concepts and principles. Academic Press, 2000
- Nickell, Joe:** Detecting Forgery: Forensic Investigation of Documents. University Press of Kentucky, Lexington, 1996
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor:** Kriminalisztika tankönyv és atlasz. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2005
- Vargha László:** Az összehasonlító kézírásvizsgálat fő kérdései. In: **Gödöny József (szerk.):** Kriminalisztikai Tanulmányok 8. Budapest, 1970
- Vass Kálmán:** Számjegyek kriminalisztikai vizsgálatáról. In: **Gödöny József (szerk.):** Kriminalisztikai tanulmányok, 5. Budapest, 1966
- Vass Kálmán:** A kézírás vizsgálata. KJK, Budapest, 1973
- Vigh András:** Az igazságügyi kézírásvizsgálatok aktuális kérdései. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2007
- Vigh András:** Kriminalisztikai írásvizsgálatok alapjai. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2007
- Wohlrab József:** Írás- és Okmányzakértői Laboratórium. ORFK Tájékoztató 6., 1994